Kultura animalnih i biljnih stanica

KULTURA BILJNOG TKIVA

Dr. sc. Mateja Jagić

mateja.jagic@biol.pmf.hr

Nastava je kondenzirana prema rasporedu na intranetu:

Predavanja (ZMB seminar)

- Ponedjeljak, 16.11. od **13 od 15**
- Utorak, 17.11. od **13 od 15**
- Četvrtak, 19.11. od **9 od 12**
- Petak, 20.11. od **14 do 17**

Praktikum (ZMB2)

- Četvrtak, 19.11. od **13 od 18**
- Petak, 20.11. od **9 do 14**

Skripta za praktikum je na intranetu.

Pohađanje predavanja i praktikuma je obavezno!

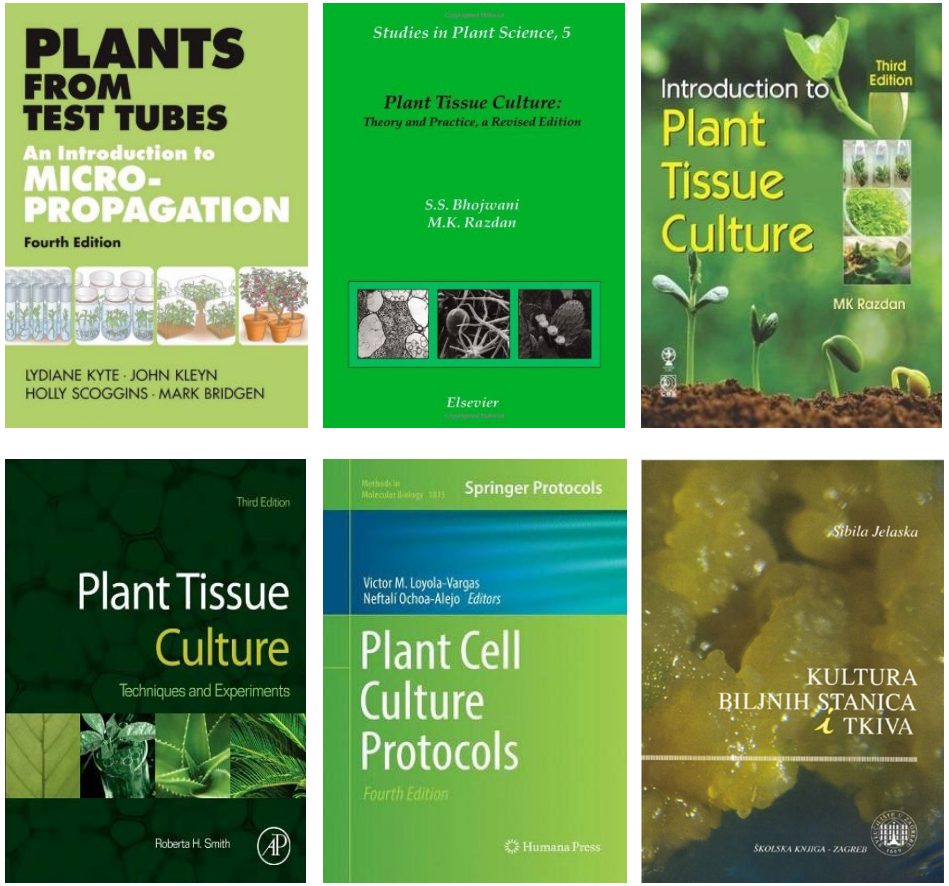
Pokazna vježba i kolokvij u tjednu od 14 – 18.12. (prema dogovoru)

Literatura

- Trevor Thorpe, History of Plant Tissue Culture

  (PDF dostupan na Intranetu)
- Ikeuchi i sur., Plant regeneration: cellular origins and molecular mechanisms. doi:10.1242/dev.134668

  (PDF dostupan na Intranetu)
- https://plantcelltechnology.com/blogs/blog/tagged/tissue-culture

Prvo predavanje

- Kultura biljnog tkiva i primjena
- Povijest kulture biljnog tkiva
- Uvjeti za uspostavu kulture biljnih tkiva

Kultura biljnog tkiva

- aseptična kultura stanica, tkiva, organa i njihovih dijelova
- uzgajana u definiranim fizikalno-kemijskim uvjetima *in vitro* (*u staklu*)
- osnovni alat u biljnoj biologiji

Primjena kulture biljnog tkiva

- Proučavanje fiziologije i metabolizma pojedinačnih stanica
- Modifikacija i poboljšanje svojstava biljaka
- Regeneracija biljaka bez patogena
- Čuvanje/skladištenje germplazme (vrste/genotipa) kroz dulje vrijeme
- Klonsko razmnožavanje biljaka u kratkom vremenu i tijekom cijele godine
- Proizvodnja korisnih metabolita

Primjena kulture biljnog tkiva

Komercijalna primjena

- Brza multiplikacija biljaka
- Brza regeneracija jedinki s poželjnim svojstvima
  - klasične metode mutageneze
  - fuzija protoplasta
  - GMO
- Eliminacija patogena

Primjena u fundamentalnim istraživanjima

- strogo kontrolirani uvjeti i učestali rad na klonovima omogućuju istraživanja:
  - na razini gena
    - funkcija gena
    - genetičko inženjerstvo
    - mutageneza
    - selekcija staničnih linija s posebnim svojstvima
  - učinak raznih agensa na rast i razvoj
    - na razini stanica
      - učinak na genetiku i epigenetiku te diferencijaciju somatskih stanica
    - Sekundarni metabolizam
      - učinak na sintezu i regulaciju metabolizma
    - Biologija razvoja
      - mehanizam djelovanja hormona
      - mehanizmi diferencijacije i morfogeneze
      - sinteza tvari stanične stjenke (kultura protoplasta)
      - svojstva plazmaleme i transport tvari, međustanično djelovanje

Kultura biljnog tkiva

Prednosti

- Brzo umnažanje velikog broja biljaka
- Dobivanje velikog broja klonova iz jedne sjemenke/eksplantata
- Cjelogodišnja proizvodnja
- Brza propagacija problematičnih vrsta (dugi životni ciklus, malo sjemena, slaba klijavost sjemena)
- Potrebno je manje prostora za uzgoj
- Eliminacija bolesti i rad sa zdravim biljnim materijalom
- Čuvanje željenih tkiva kroz dugi vremenski period
- Očuvanje ugroženih biljnih vrsta
- Istraživanje učinka hranjive podloge na rast, diferencijaciju i razvoj
- Genska manipulacija

Mane

- Visoki početni troškovi ulaganja
- Rizik od kontaminacije
- Smanjena genetska raznolikost
- Potencijalno veća osjetljivost na bolesti
- Ograničenja vezana uz pojedine biljne vrste
- Strogi zahtjevi za kontrolu kvalitete
- Ograničene mogućnosti automatizacije
- Poteškoće pri aklimatizaciji biljaka

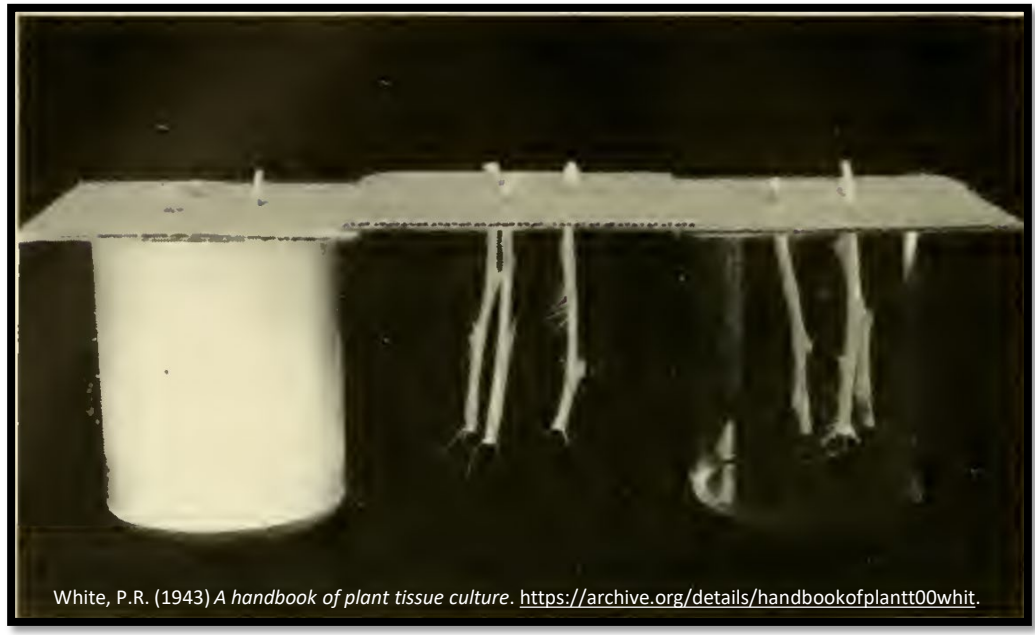
Povijest kulture biljnog tkiva

- 1902. Haberlandt – teorija totipotentnosti
  - predvidio da se iz vegetativnih stanica mogu uspješno uzgojiti „umjetni” embriji
- 1922. prvi uspješan uzgoj biljnog tkiva
  - Kotte – vršak korijena graška
  - Robbins – vršak korijena kukuruza
- 1934. White
  - postavio i održavao prvu uspješnu kulturu korijena rajčice
- 1934. Gautheret
  - postavio i održavao **prvu uspješnu kulturu kalusa** mrkve
- 1954. Muir
  - postavio kulturu biljnih stanica iz jedne stanice
- 1962. Murashige and Skoog
  - definirali sastav hranjive podloge za rast pojedinačnih stanica i malih nediferenciranih eksplantata (MS medij)

SUBKULTURA

- uzgoj tkiva na podlozi je ograničen (hranjive tvari se istroše i medij osuši)
- stanice i tkiva potrebno je subkultivirati na svježu podlogu

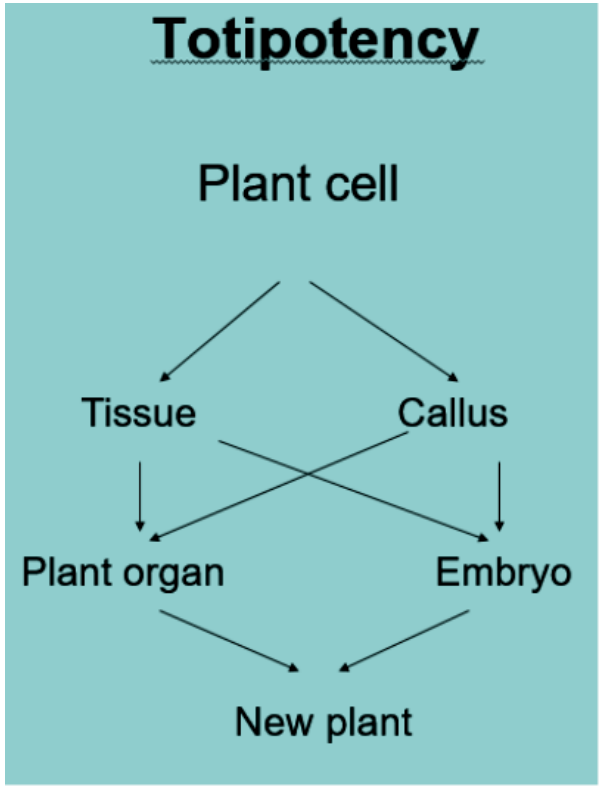
U teoriji: kultura biljnih stanica/tkiva može biti beskonačna ako se redovito subkultivira.

White, P.R. (1943) *A handbook of plant tissue culture*. https://archive.org/details/handbookofplantt00whit.

Temeljne karakteristike biljnih stanica važne za kulturu *in vitro*

- Totipotentnost
  - Potencijal biljne stanice za regeneraciju cijele biljke.
  - Tijekom rasta i razvoja stanice se diferenciraju, no mnoge biljne stanice nisu terminalno diferencirane i mogu se rediferencirati!
- Dediferencijacija
  - kapacitet i sposobnost diferenciranih biljnih stanica da se vrate u osnovno stanje i da se počnu dijeliti.
  - U pogodnim uvjetima stanice se mogu rediferencirati i stvoriti novi razvojni oblik (npr. razvoj korijenja na eksplantatu lista)
- Kompetentnost
  - endogeni potencijal svake stanice ili tkiva da se razvije na točno određeni način.
  - Kad se iz meristema počne razvijati korijen ili izdanak obrazac razvoja je fiksiran.
- Plastičnost
  - sposobnost adaptacije biljke na različite uvjete okoliša
  - promjene metaboličke aktivnosti, rasta i razvoja

Totipotentnost

Razvoj somatskih embrija iz lisne plojke *Kalanchoë*

Dediferencijacija

Indukcija kalusa na kotiledonu

Kompetentnost

Indukcija izdanka iz bočnog pupa

Plastičnost

Razvoj bodljikavih listova božikovine

Uvjeti za uspostavu kulture biljnog tkiva

- Podloga za rast
  - dodatak hranjivih tvari
  - uklanjanje nepotrebnih/štetnih produkata metabolizma
- Odabir pogodnog eksplantata
- Aseptičnost
  - tkivo treba biti oslobođeno kompeticije za hranjive tvari
- Kontrolirani okoliš
  - komora za rast

Hranjiva podloga za uzgoj biljnih stanica/tkiva *in vitro*

- Baza za eksplantat
- Izvor vode (H_20): redestilirana ili deionizirana
- Izvor mineralnih soli
- Izvor organskih tvari
  - Izvor vitamina
  - Izvor regulatora rasta

- Definirana je tipom i količinom anorganskih komponenata
- Kompleksan sastav

Mineralne soli

Makroelementi

- **Dušik (N)** – kritičan za sintezu proteina
  - NO_3^- (oksidiran) ili NH_4^+ (reduciran) ili organski
  - 25-60 mM; KNO_3, NH_4NO_3, $Ca(NO_3)_2$ itd.
- **Kalij (K)** – glavni stanični ion, odgovoran za stanični vodni status
  - 20-30 mM; KCl ili K_2HPO_4
- **Fosfor (P)** – važan za aktivaciju enzima i sintezu DNA i RNA
  - 1-3 mM; K_2HPO_4 ili KH_2PO_4, ili Na soli
- **Kalcij (Ca) –** važan za strukturu stanične stijenke i aktivnost enzima
  - 1-3 mM; $CaCl_2$ ili $Ca(NO_3)_2$
- **Magnezij (Mg)** – sastavni dio klorofila i kofaktor enzima
  - 1-3 mM; $MgSO_4$
- **Sumpor (S) –** važna komponenta proteina
  - 1-3 mM; u obliku sulfata SO_4^{2-}

Mikroelementi

- **Željezo (Fe)** – važno za fotosintezu i respiraciju
  - 1 µM
- **Mangan (Mn)** – važan za membranske strukture kloroplasta i aktivnost enzima
  - 5-30 µM
- **Cink (Zn)** – važan za stvaranje klorofila i kofaktor enzima
- **Bor (B)** – važan za transport šećera
- **Bakar (Cu)** – važan za sintezu klorofila i respiraciju
  - 0.1 µM
- **Molibden (Mo)** –uključen u konverziju nitrata u amonijeve ione
  - 1 µM
- **Kobalt (Co)** – neophodan za fiksaciju dušika
  - 0.1 µM
- **Nikal (Ni)** – osigurava normalnu aktivnost ureaze i metabolizam dušika
- **Jod (I)**
- **Aluminij (Al)**
- **Silicij (Si)**

Organski dodaci

- Šećer
  - Saharoza – glavni transportni oblik šećera u biljaka, prilikom autoklaviranja se raspada na glukozu i fruktozu
  - Glukoza, fruktoza, maltoza…
  - 20 – 40 g/L medija
- Vitamini
  - **Tiamin (vitamin B1)** – jedini nužan, koenzim, važan za sintezu nekih aminokiselina i za Krebsov ciklus
  - Nikotinska kiselina (niacin, B3) – važna u fotosintezi
  - Piridoksin (B6) – stimulira rast
  - Askorbinska kiselina (vitamin C) – antioksidans

- Šećerni alkoholi (npr. inozitol, manitol…)

INOZITOL – ključna komponenta hranjive podloge

- uloga u rastu i razvoju biljaka (biosinteza stanične stijenke, odgovor na stres, osmotolerancija, te skladištenje i transport regulatora rasta i hormona)
- zaštitna uloga od solnog stresa (štiti od ROS, regulira razinu vode)
- spremište fosfata (veže 6 fosfata)
- važan za međustaničnu komunikaciju
- vezanjem inaktivira auksine te stvara brzo dostupnu pričuvu auksina koji nakon hidrolize inozitola postaju aktivni

Aktivni ugljen

- Ireverzibilno apsorbira različite spojeve koji remete rast

Rast biljčica sekvoje bolji je na podlozi s aktivnim ugljenom jer on veže tanine i druge metabolite koji djeluju inhibitorski

Ostali organski dodaci

- Ostali vitamini
  - Biotin(vitamin H),
  - Ca pantotenat (vitamin B5),
  - Cianokobalamin (vitamin B12),
  - folna kiselina (vitamin B9),
  - riboflavin(vitamin B2),
  - tokoferol(vitamin E)
- Aminokiseline
  - često se dodaju glicin (Gly) i glutamin (Gln)

- Prirodni dodaci
  - Kokosovo mlijeko
  - Voćni ekstrakti
  - Hidrolizat proteina, npr. kazein hidrolizat

- Biljni regulatori rasta
  - Auksini
  - Citokinini
  - Giberelini
  - Abscizinska kiselina (ABA)
  - finalne koncentracije: 0,001 – 10 µM
  - otapanje u etanolu, KOH ili DMSO te potom razrjeđenje u vodi
  - neki su vrlo termolabilni!

Biljni regulatori rasta

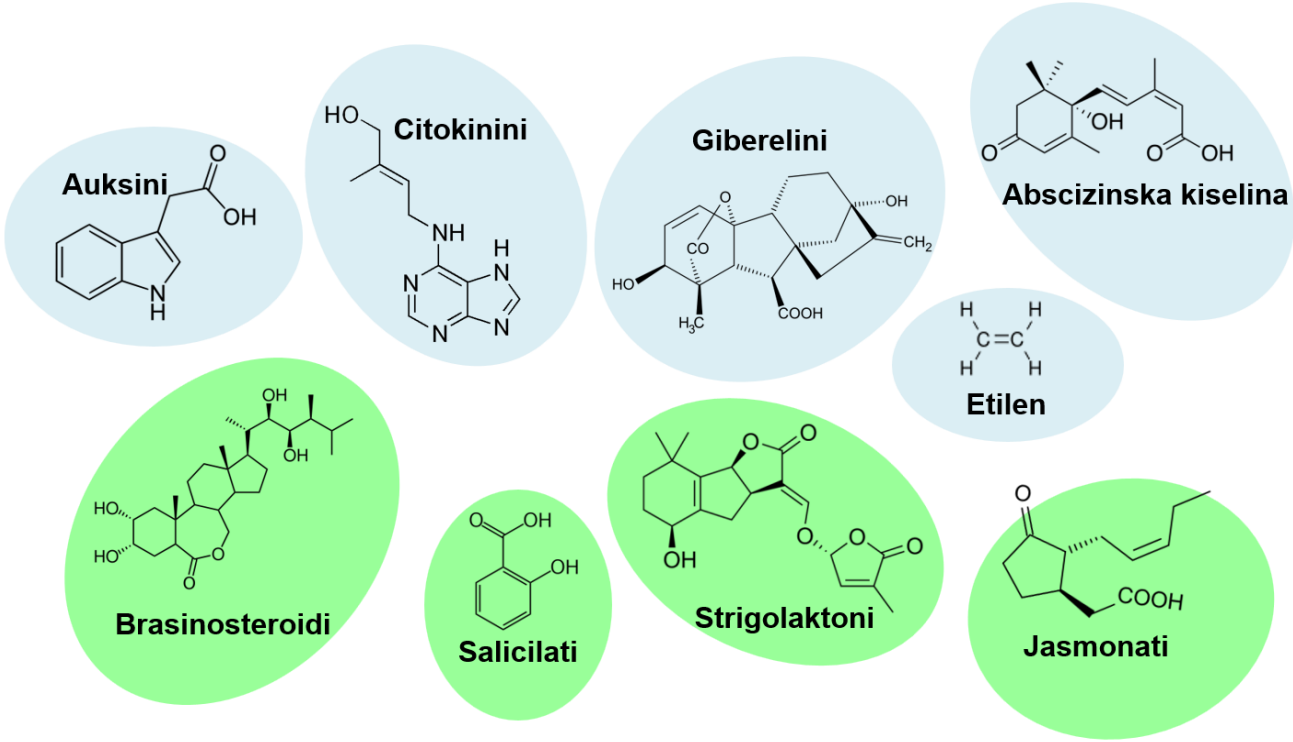
- Fitohormoni
  - glavni pokretači biljnog rasta i razvoja
  - sintetiziraju se u biljci u niskim koncentracijama potiču, inhibiraju ili na bilo koji način kvantitativno mijenjaju rast
  - Obično djeluju na mjestu koje nije mjesto sinteze.

- Regulatori rasta = fitohormoni i sintetske komponente koje djeluju poput (ili slično) prirodnim hormonima

Biljni regulatori rasta

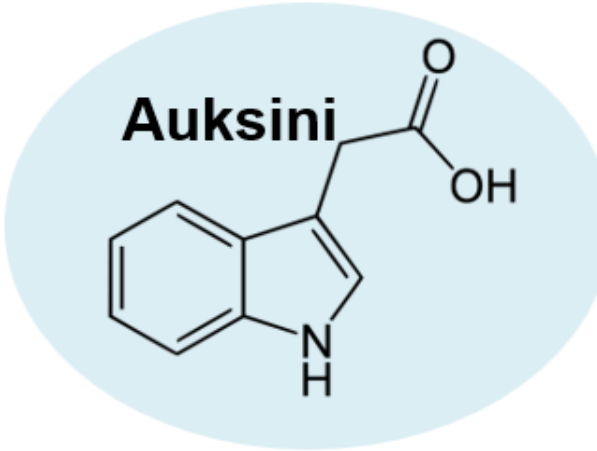
Fitohormoni reguliraju:

- stanične aktivnosti – diobu, produljenje (rast) stanice i diferencijaciju,
- formiranje tijela biljke,
- organogenezu,
- reprodukciju,
- određivanje spola,
- odgovore na abiotički i biotički stres.

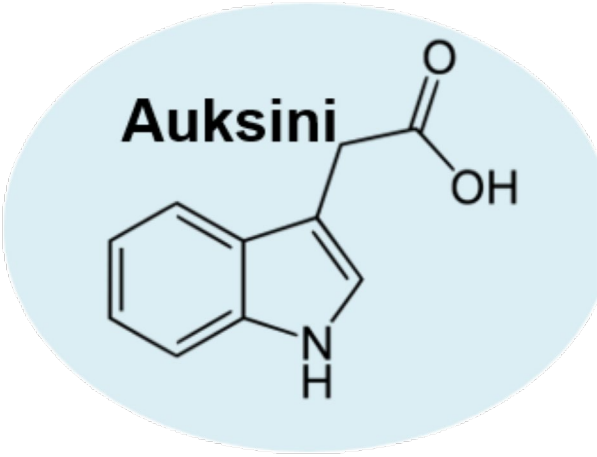

https://academic.oup.com/plcell/pages/hormones

Biljni regulatori rasta - auksini

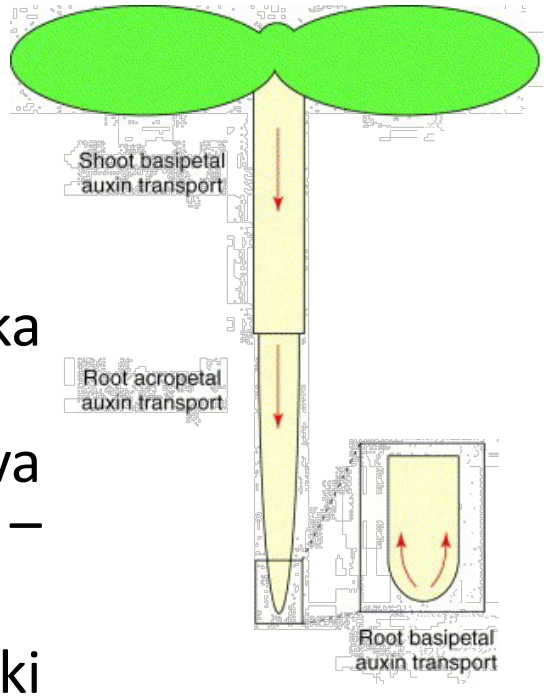

- Prirodne i sintetske molekule koje:
  - stimuliraju **elongaciju stanica koleoptila i stabljike**,
  - **potiču stvaranje korijena**
  - **koče rast korijena u dužinu** (osim u vrlo niskim koncentracijama)
  - **potiču stvaranje bočnog korijenja**
  - Potiču **dormanciju bočnih pupova**
  - Induciraju stanične diobe i diferencijaciju provodnih tkiva
- Primarni auksin u biljkama je **indol-3-octena kiselina (IAA)**.
  - Slobodni IAA u biljci je kemijski osjetljiv i enzimi ga brzo razgrađuju.
  - Pretvorbom IAA u indol-3 maslačnu kiselinu (IBA) biljka dobiva stabilniji oblik hormona koji se ne veže izravno na glavne auksinske receptore (TIR1/AFB), već služi kao pričuva.

Biljni regulatori rasta - auksini

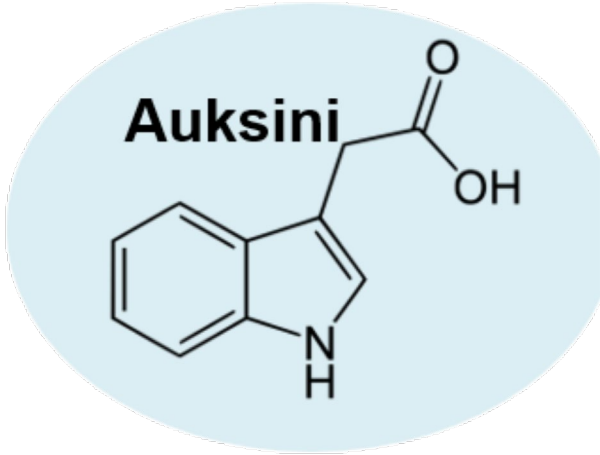

- Biosinteza auksina:
  - iz **triptofana** (ili indola)
  - kontrolirana je okolišnim i razvojnim faktorima koji utječu na regulaciju ekspresije gena važnih za biosintezu IAA i IBA
  - u vršnim i bočnim meristemima, mladim listovima i lisnim primordijima, embrijima i sjemenkama u razvoju.
- Razgradnja auksina - peroksidaze
- Transport auksina
  - Pasivno: konjugati i slobodna IAA → bazipetalno floemom iz izdanka u korijen i akropetalno centralnim cilindrom prema vrhu korijena.
  - Aktivno: polarni transport slobodne IAA od mjesta gdje završava floem prema vršku korijena (te nazad prema zoni izdužívanja) – proteini transporteri iz porodica PIN, ABCB i AUX1/LAX.
- **Najveća koncentracija auksina u biljci je u vršku korijena** (auksinski maksimum u stanicama mirujućeg centra)

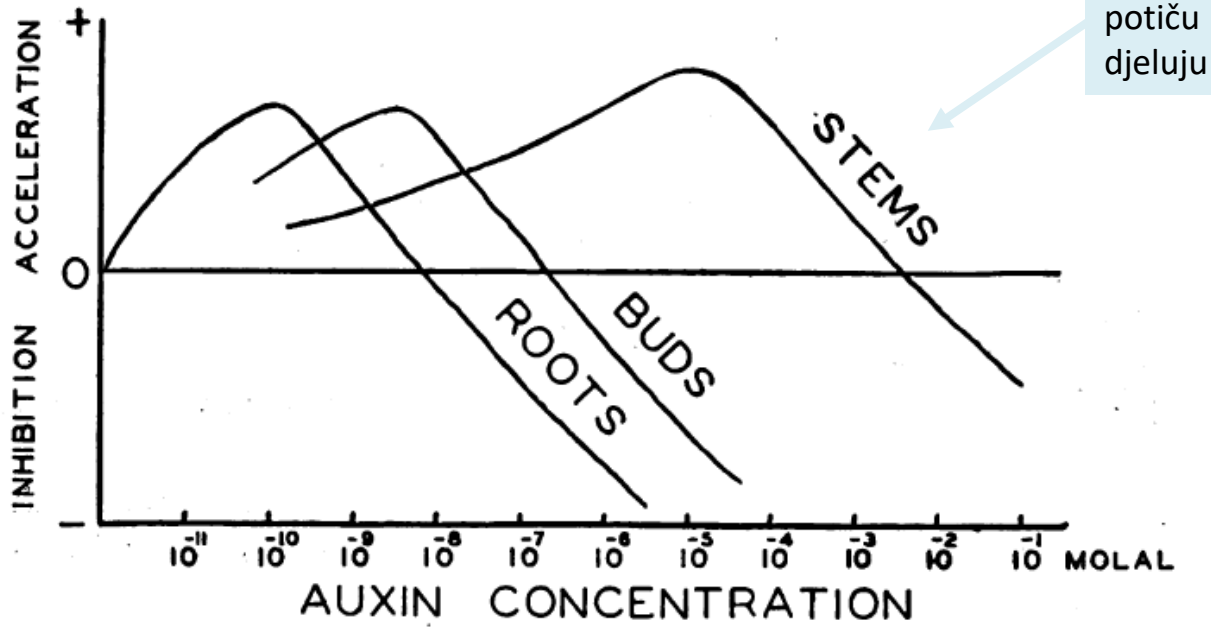

Muday & DeLong (2001) Polar auxin transport: controlling where and how much.Trends in Plant Science, 6, 535-542

Biljni regulatori rasta - auksini

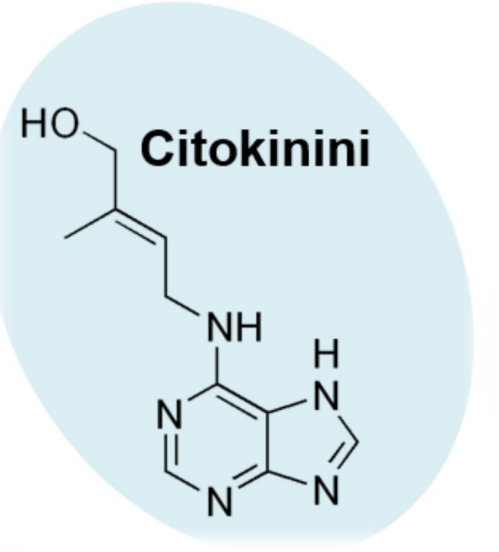

- različita tkiva imaju različitu osjetljivost na auksin
- dodatak istog hormona uzrokuje drukčije efekte, ovisne o tipu stanica/tkiva koje tretiramo
- aktivni u malim koncentracijama: 10^{-6}do 10^{-10} M

Koncentracije auksina koje potiču izduživanje stabljike djeluju inhibicijski na korijenje.

Thimann, K.V. (1938). Hormones and the analysis of growth. Plant Physiol. 13: 437-449.

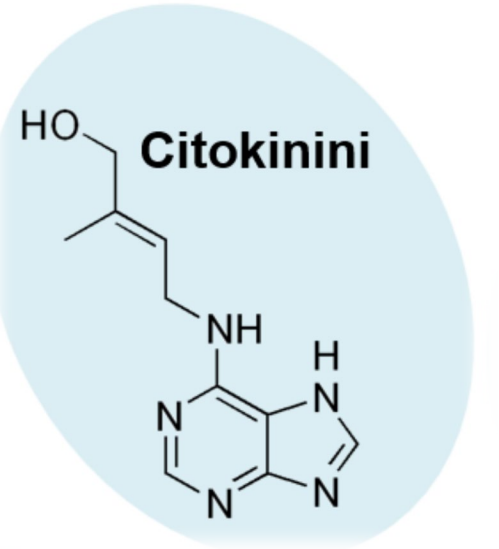
Biljni regulatori rasta - citokinini

- potiču **diobe stanica** (citokinezu)
- potiču **rast bočnih pupova** (ukidanje apikalne dominacije)
- odgoda starenja (senescencije) listova
- **kočenje rasta korijena**

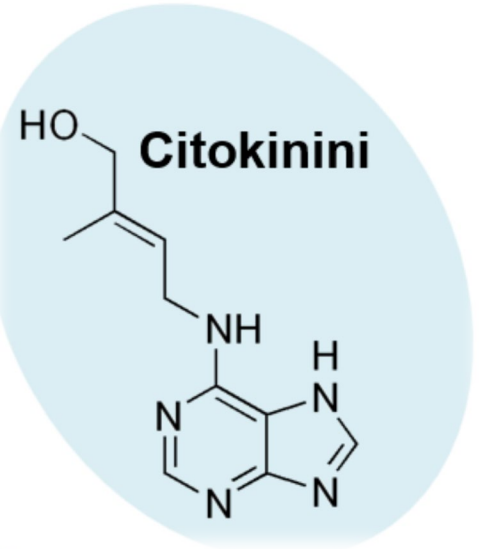
- Glavni i najaktivniji prirodni citokinin u biljkama – **zeatin**
- Prvi otkriven (ali sintetski) citokinin **- kinetin**

Biljni regulatori rasta - citokinini

- Biosinteza citokinina
  - modifikacijom adenina (svi prirodni citokinini derivati su N^6 supstituiranog adenina)
  - u vršnom meristemu korijena, ali i kambiju, mladim listovima i sjemenkama u razvoju.
- Razgradnja citokinina – citokinin oksidaza (CKX)
- Transport citokinina
  - Većina citokinina se u biljnim tkivima brzo pretvara u nukleozide, nukleotide i glikozide značajno smanjene hormonske aktivnosti (rezervni i transportni oblik jer ih ne cijepa CKX)
  - Iz korijena u izdanak ksilemom (u obliku ribozida), a iz izdanka u korijen floemom u formi nukleotida
  - na mjestu djelovanja prelaze u nukleozid ili glikozilirane forme

Međudjelovanje auksina i citokinina

Balans regulatora rasta

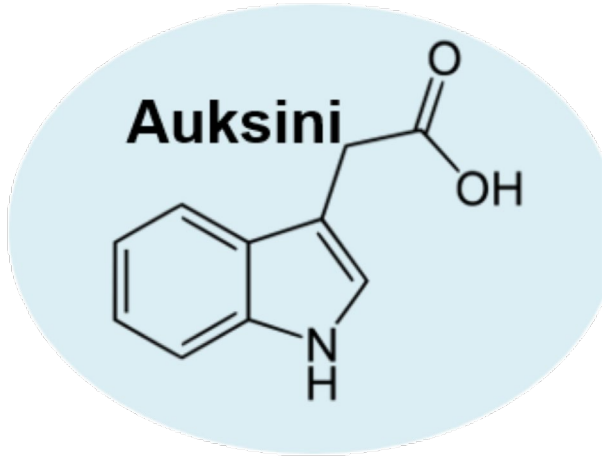
Stvaranje korijena na reznicama

Embriogeneza

Adventivno korijenje iz kalusa

Inicijacija kalusa

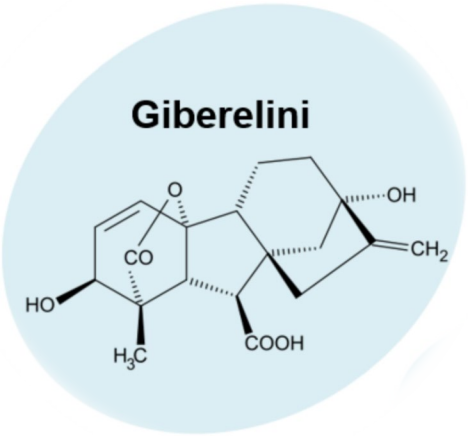
Indukcija aksilarnih izdanaka

Za pojedinu vrstu/genotip/tip eksplantata medij za uzgoj i regeneraciju je potrebno standardizirati metodom pokušaja i pogreške!

Biljni regulatori rasta - giberelini

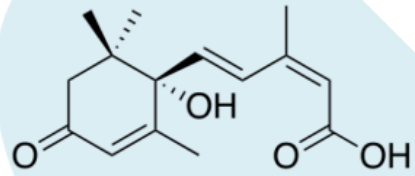
- Tetraciklički diterpeni (oko 130 spojeva), no samo nekoliko ima hormonsko djelovanje
- sinteza iz gliceraldehid trifosfata u mladim tkivima izdanka
- transport ksilemom i floemom
- **potiču germinaciju** (nekih) sjemenki
- **GA3 (giberelinska kiselina) uzrokuje hiperelongaciju stabljike stimulirajući diobe i produžni rast stanica**

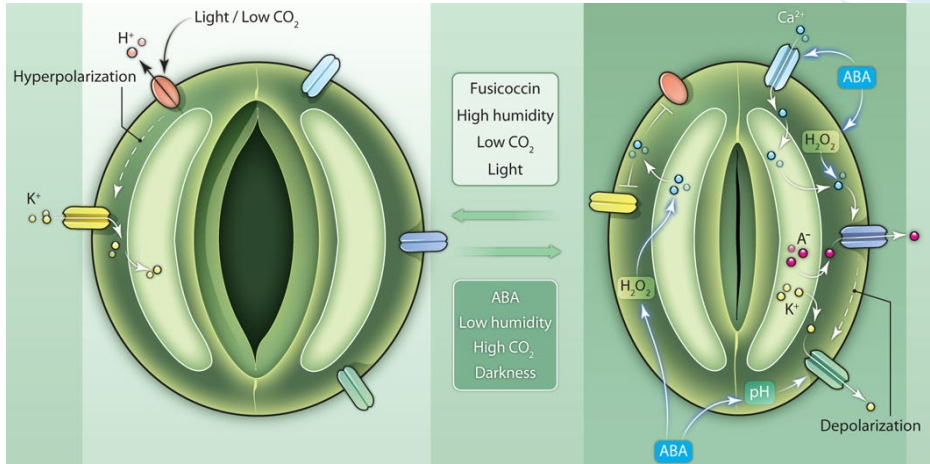

Biljni regulatori rasta – apscizinska kiselina (ABA)

- hormon stresa i mirovanja (dormantnosti)
- sintetizira se iz gliceraldehid-3-fosfata preko izopentenil difosfata i karotenoida u korijenu i zrelom lišću
- prenosi se ksilemom, a iz lišća i floemom.
- povišene koncentracije uzrokuju zatvaranje puči
- **inhibira rast izdanka, ali može potaknuti rast korijena**
- održava dormanciju sjemenki sprečavajući preuranjeno klijanje
- koristi se za poticanje sazrijevanja embrija

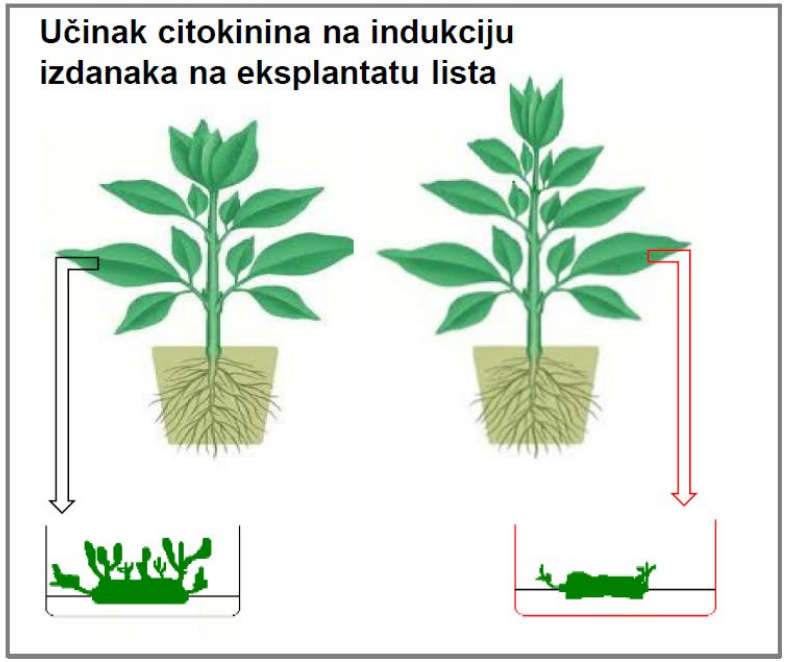

Abscizinska kiselina

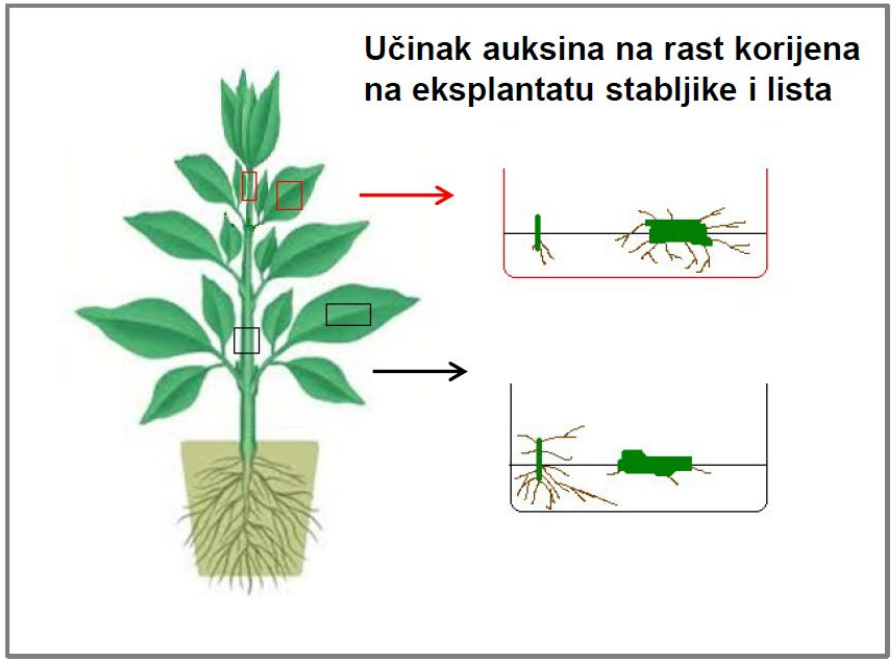

Joshi-Saha et al. (2011) Science Signaling 4
doi:10.1126/scisignal.2002164

Biljni regulatori rasta

- Aktivnost hormona/regulatora rasta nije uvijek ista:
  - Ista kemikalija može prouzročiti drugačiji odgovor na različitim biljkama.
  - Pojedini dijelovi iste biljke različito reagiraju na istu kemikaliju.

Drukčiji odgovor različitih biljaka

Odgovor ovisi o starosti i položaju eksplantata

Hormone	Product Name	Function in Plant Tissue Culture
Auxins	Indole-3-Acetic Acid Indole-3-Butyric Acid Indole-3-Butyric Acid, Potassium Salt α-Naphthaleneacetic Acid 2,4-Dichlorophenoxyacetic Acid p-Chlorophenoxyacetic acid Picloram Dicamba	Adventitous root formation (high concen) Adventitious shoot formation (low concen) Induction of somatic embryos Cell Division Callus formation and growth Inhibition of axillary buds Inhibition of root elongation
Cytokinins	6-Benzylaminopurine 6-γ,γ-Dimethylallylaminopurine (2iP) Kinetin Thidiazuron (TDZ) N-(2-chloro-4-pyridyl)-N'Phenylurea Zeatin Zeatin Riboside	Adventitious shoot formation Inhibition of root formation Promotes cell division Modulates callus initiation and growth Stimulation of axillary's bud breaking and growth Inhibition of shoot elongation Inhibition of leaf senescence
Gibberellins	Gibberellic Acid	Stimulates shoot elongation Release seeds, embryos, and apical buds from dormancy Inhibits adventitious root formation Paclobutrazol and ancymidol inhibit gibberellin synthesis thus resulting in shorter shoots, and promoting tuber, corm, and bulb formation.
Abscisic Acid	Abscisic Acid	Stimulates bulb and tuber formation Stimulates the maturation of embryos Promotes the start of dormancy
Polyamines	Putrescine Spermidine	Promotes adventitious root formation Promotes somatic embryogenesis Promotes shoot formation

Hranjiva podloga za uzgoj biljnih stanica/tkiva *in vitro*

Tekuća hranjiva podloga

- brz rast
- ravnomjerna opskrba hranjivima
- odvajanje pojedinačnih stanica (stanične suspenzije)
- tretmani (teškim metalima, nanočesticama poput nanosrebra, mikroplastikom, solima, pesticidima)
- Brzo umnožavanje i proizvodnja sekundarnih metabolita
- Kultura korijena i dlakavog korijenja (hairy roots)

Kruta hranjiva podloga

- kad je biljnom tkivu potreban fizički oslonac i kontakt sa zrakom
- uspostava kulture *in vitro*
- indukcija i održavanje kalusa
- organogeneza
- mikropropagacija i ukorijenjivanje izdanaka
- kultura meristema i sjemenki

Krute hranjive podloge

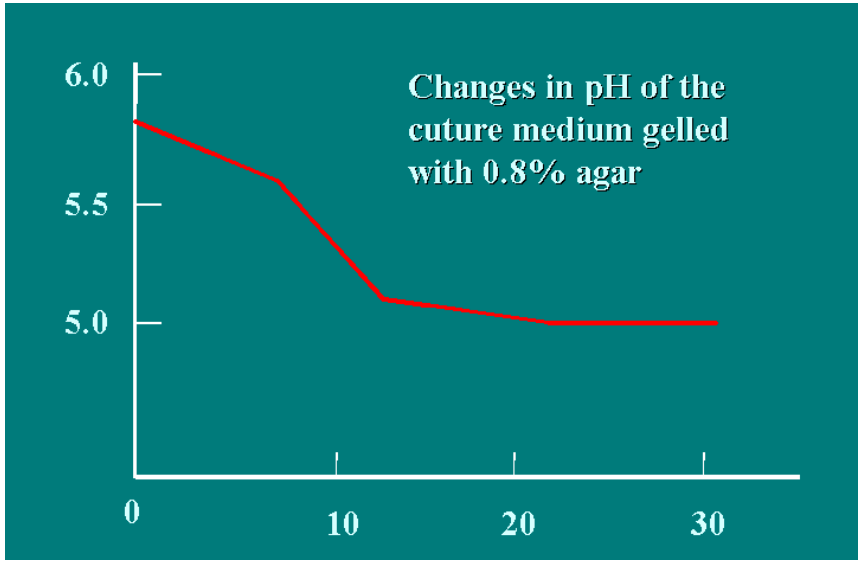
Dodaju se učvršćivači:

- **Agar** – polisaharid iz crvene alge (0.6 – 1%)
  - različite čistoće na tržištu – značajno utječe na ishod eksperimenta
  - skrutnjavanje ovisno o pH (optimalan pH 5,5 – 6) i koncentraciji soli
  - otapa se na 100 °C, a skrutnjava na 45-50 °C
- **Gelrite** ili **Phytagel** ili **Gellan gum**
  - polisaharid iz bakterije *Sphingomonas elodea*, čišći od agara
  - koristi se 0,2-0,35%, otapa se na 100 °C, a skrutnjava na 55 °C
  - skrutnjavanje ovisi o prisutnosti kationa (Ca^{2+}, Mg^{2+})
  - otporniji na nizak pH (skrutnjava se do pH 4,8)
  - Proziran – pogodniji za praćenje rasta korijenja
- **Agaroza**
- Smjese (**Phytagar**)
- Za podupiranje eksplantata koriste se i različita mehanička sredstva – mostovi od filtar papira, pijesak, vata, staklena vuna…

pH hranjive podloge

- Obično pH 5,0-5,7
- mjeri se kad su dodane sve komponente podloge.
- ukoliko se radi o krutoj podlozi, pH se mjeri **prije** dodavanja agara, jer bi agar mogao začepiti pH elektrodu!

Autoklaviranjem i tijekom uzgoja pH podloge postepeno pada. Ukoliko pH želimo održavati konstantnim u podlogu se mogu dodati tvari puferskog djelovanja, npr. MES

- Agar se ne skrutnjava kada je pH ispod 5
- Gelrite se skrutnjava kod niskog pH (4) ali mu treba povećati koncentraciju (0,5%)

Sterilizacija hranjive podloge

Autoklaviranje

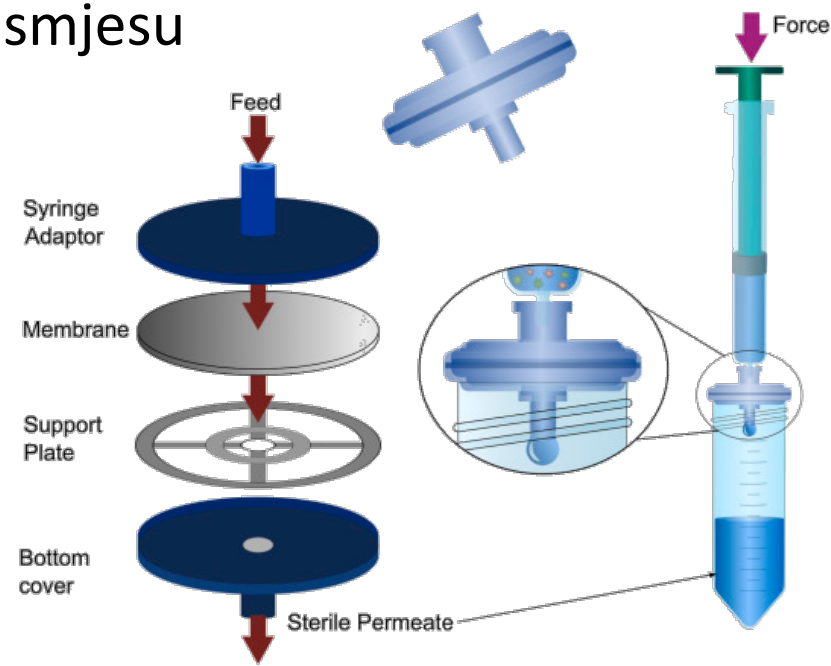
- Visoka temperatura (121°C)
- Visoki tlak (1,5 bar)
- 10-20 min

Hladna filtar sterilizacija (0,22 µm)

- Termolabilne komponente (vitamini, antibiotici…) ili one koje kompleksiraju (teški metali, aminokiseline…)
- naknadno se dodaju u rashlađenu autoklaviranu smjesu

Priprema podloge s termolabilnom komponentom

Sterilna podloga nakon autoklaviranja ili naknadno rastopljena u mikrovalnoj pećnici pusti se da se ohladi na oko 50 °C.

Termolabilna, filtar sterilizirana komponenta dodaje se u rashlađenu podlogu **u sterilnim uvjetima**.

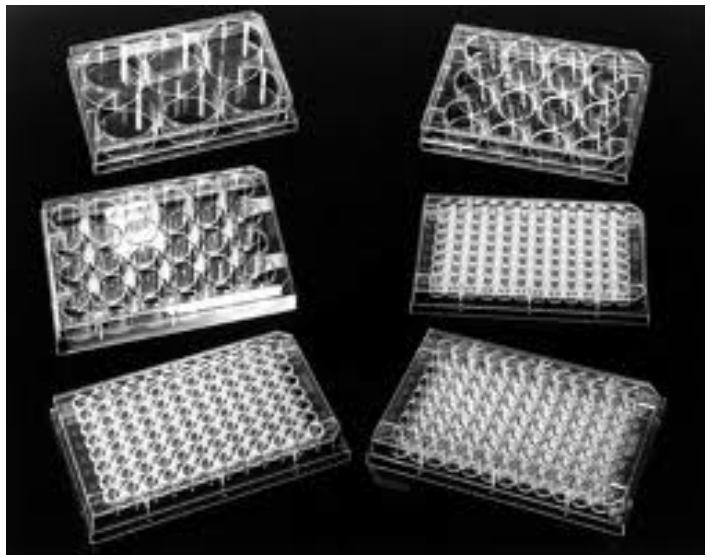
Spremna podloga razlijeva se u npr. sterilne Petrijeve zdjelice **u sterilnim uvjetima**.

Laboratorijsko posuđe za uzgoj biljaka i biljnog tkiva

- Plastično posuđe se kupuje sterilno (sterilizirano gama zračenjem).
  - Otvara se i puni isključivo u sterilnim uvjetima.
- Stakleno posuđe se sterilizira u pećnici (200 °C, 60 min) ili u autoklavu.

Čuvanje pripremljenih hranjivih podloga

- Manji volumeni (do 100 mL) čuvaju se na sobnoj temperaturi do 2 tjedna ili u frižideru do 6 tjedana.
- Veći volumeni (500 mL i više) čuvaju se na sobnoj temperaturi do 6 tjedana ili u frižideru do 3 mjeseca.
- Podloge sa termolabilnim komponentama čuvaju se uvijek u frižideru kraće vrijeme (do 4 tjedna).
- Termolabilne komponente najbolje je dodavati u hranjivu podlogu neposredno prije korištenja podloge. U tom slučaju se sterilna hranjiva podloga rastopi u mikrovalnoj pećnici ili vodenoj kupelji te se u rashlađenu (60 °C) doda termolabilna komponenta.
- Podloge sa agarom se mogu višekratno rastapati, dok se one skrutnute s Gelritom ne mogu.

Priprema hranjive podloge za kulturu biljnog tkiva

Makroelementi
(npr. N, P, K, Ca, Mg, S) – soli poput NH_4NO_3, KNO_3, $CaCl_2$, $MgSO_4$

Mikroelementi
(npr. Fe, Mn, Zn, Cu, B, Mo, I, Ni) – soli u tragovima

Saharoza
(izvor ugljika i energije)

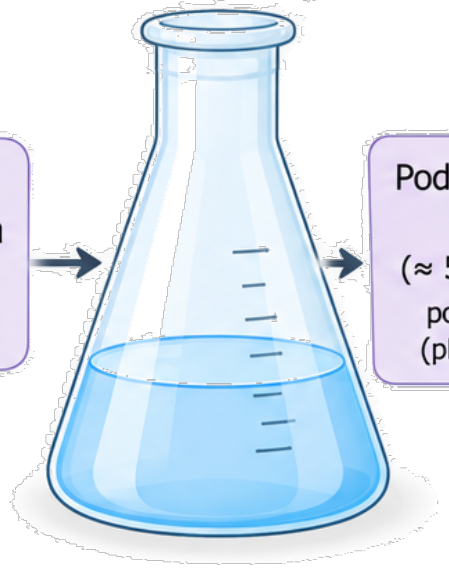
Vitamini
(npr. tiamin – vitamin B1)

Aminokiseline
(npr. glicin, glutamin)

Biljni hormoni
(npr. auksini, citokinini)

Ostali dodaci
(npr. aktivni ugljen, askorbinska kiselina)

Otapanje i miješanje sastojaka u destiliranoj vodi

Podesavanje pH
(≈ 5,7 – 5,8)
po potrebi
(pH metar)

Lijevanje u posude za uzgoj

Sterilizacija (autoklaviranje)
121 °C,
15–20 min

Gotova hranjiva podloga

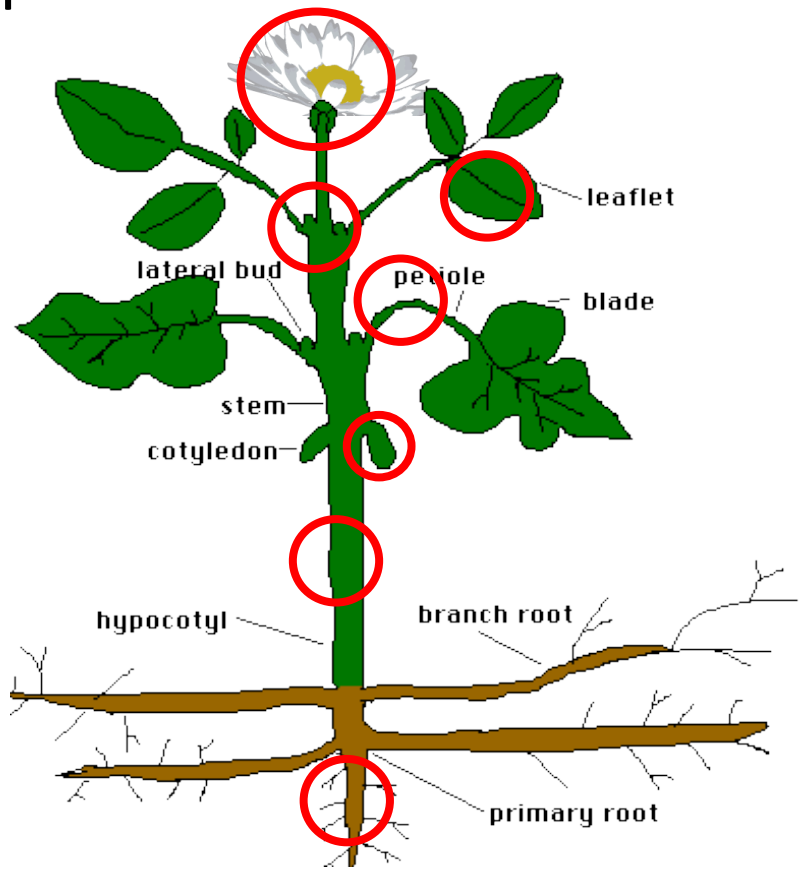

Odabir pogodnog eksplantata

- **Eksplantat** – dio koji se izolira iz biljke i uvodi u kulturu
- Primarni eksplantat → subkultivacija eksplantata

Nisu sve biljne stanice totipotentne, no tijekom cijelog životnog ciklusa, u svim biljnim tkivima/organima, postoje totipotentne stanice i/ili stanice koje se mogu potaknuti na dijeljenje i diferencijaciju organa!

Sve biljke u svim fazama životnog ciklusa imaju neke populacije stanica koje su ili mogu postati totipotentne.

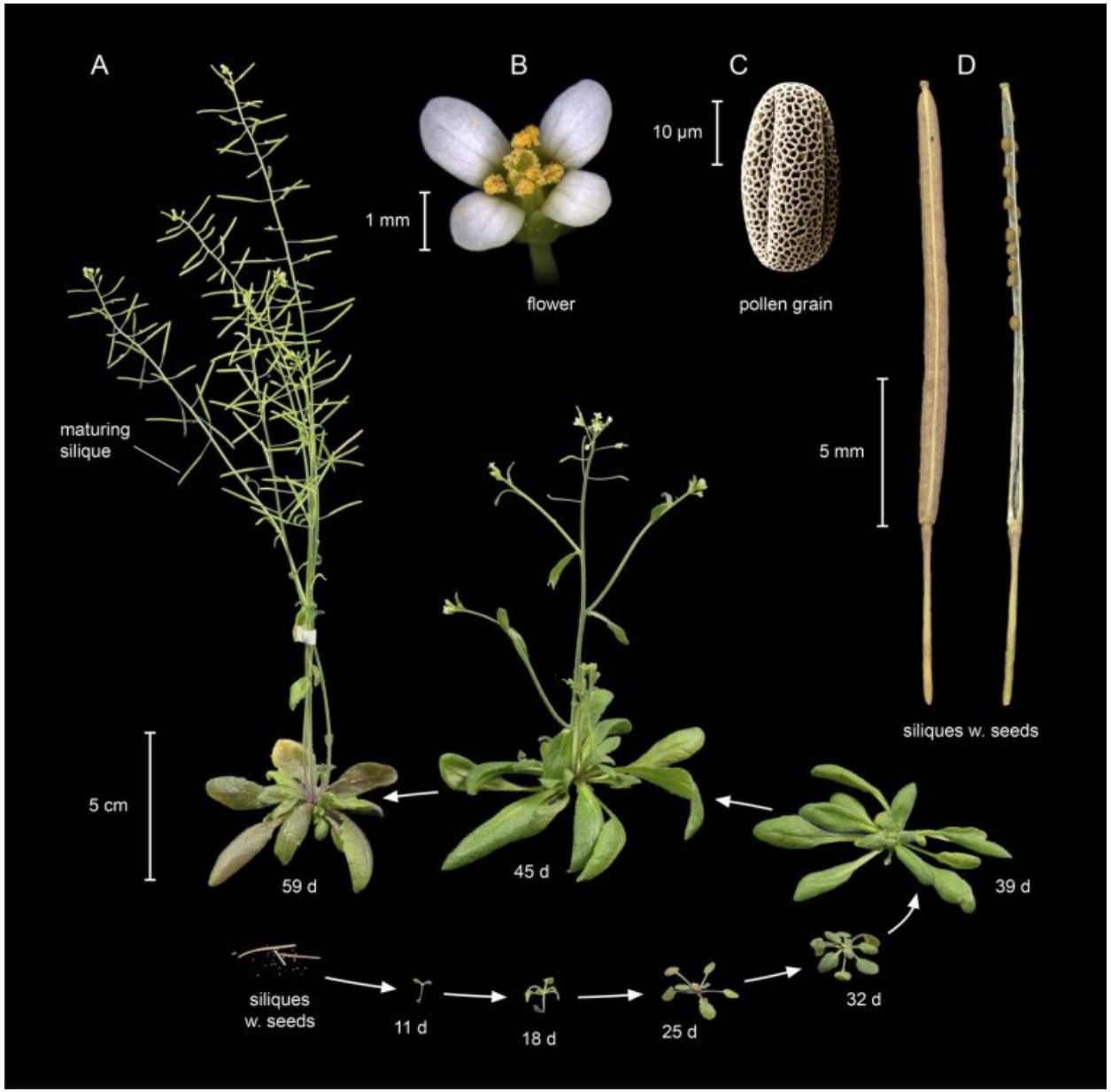

Biljna tkiva

- **MERISTEM** iz kojeg se diferenciraju trajna, specijalizirana tkiva
- **Trajna tkiva** nastaju diferenciranjem stanica meristema čime gube sposobnost staničnih dioba.
  - provodna tkiva: KSILEM (voda i mineralne tvari) i FLOEM (asimilati)
  - Pokrovno tkivo (epiderma i rizoderma),
  - **PARENHIM** – većina unutrašnjosti biljnog organizma, stanice mogu ponovno pokrenuti meristematsku aktivnost ili mogu diferencirati u potporno tkivo
  - Žljezdano tkivo
  - potporno tkivo – **KOLENHIM** (stanice s debelim primarnim stjenkama koje mogu ponovno pokrenuti meristematsku aktivnost i početi se dijeliti)
    - SKLERENHIM (čvrste stjenke, mrtve stanice).

Biljni organi

- **Vegetativni organi**
  - **Korijen –** učvršćuje biljku za podlogu, opskrbljuje vodom i mineralima.
  - **Stabljika –** nosi biljne organe poput listova i cvjetova, sadrži provodne žile koji osiguravaju protok tvari kroz čitavo tijelo biljke.
  - **List** – organ u kojem se odvija fotosinteza i transpiracija.
  - **Cvijet –** sadrži reproduktivne organe
- **Reproduktivni organi**
  - **Prašnici –** u peludnici mejozom nastaju mikrospore
  - **Tučak** – u sjemenim zamecima mejozom nastaju megaspore
- Nakon oplodnje se dijelovi cvijeta razvijaju u **plod sa sjemenkama =** nova generacija potomaka.

Životni ciklus modelne biljke *Arabidopsis thaliana* L.

Odabir pogodnog eksplantata

- Različite biljne vrste pokazuju razlike u podložnosti za kulturu tkiva
- U mnogim slučajevima različiti genotipovi unutar vrste drukčije reagiraju na kulturu tkiva
- Općenito, što je eksplantat mlađi, manje diferenciran, to je bolji za kulturu tkiva
- Poželjna svojstva eksplantata
  - Lako se sterilizira
  - Mlado, juvenilno tkivo
  - Reaktivan – pogodan za rast i manipulaciju razvoja
- Najčešće korišteni eksplantati
  - Vršak izdanka
  - Bočni pup
  - Sjemenke
  - Hipokotil (izoliran iz klijanca proklijalog *in vitro*)
  - Listovi

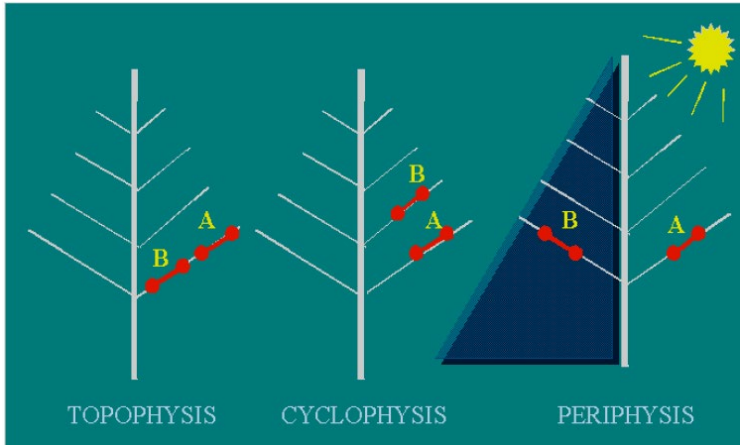

Coleus blumei Benth.

Odabir pogodnog eksplantata

- Ovisnost kulture o biljci davatelju
  - Genotip
  - Dob
  - Fiziološko i zdravstveno stanje
- Ovisnost kulture o uvjetima rasta roditeljske biljke
  - Djelovanje različitih godina i sezone
  - Uvjeti rasta
  - Položaj eksplantata na biljci
- Ovisnost kulture o obradi i veličini eksplantata
  - Što je eksplantat manji, medij za uzgoj je kompleksniji

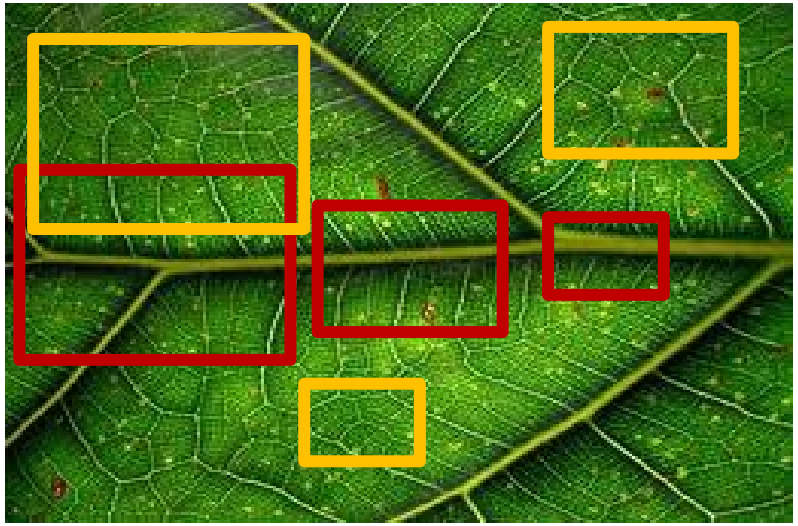

Odabir pogodnog eksplantata

- Ovisnost kulture o obradi i veličini eksplantata
  - Što je eksplantat manji, medij za uzgoj je kompleksniji

A) Veličina i izolacija eksplantata

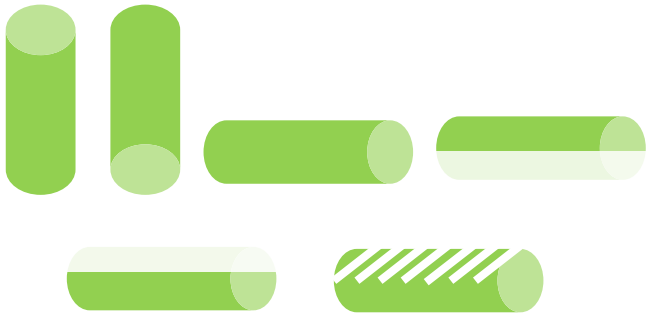

Lisna plojka

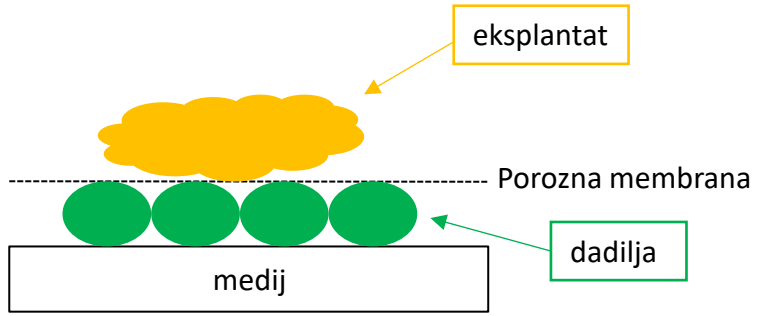
Lisna plojka + glavne lisne žile

B) Način inokulacije

C) Ranjavanje

D) Učinak uzgoja na dadilji

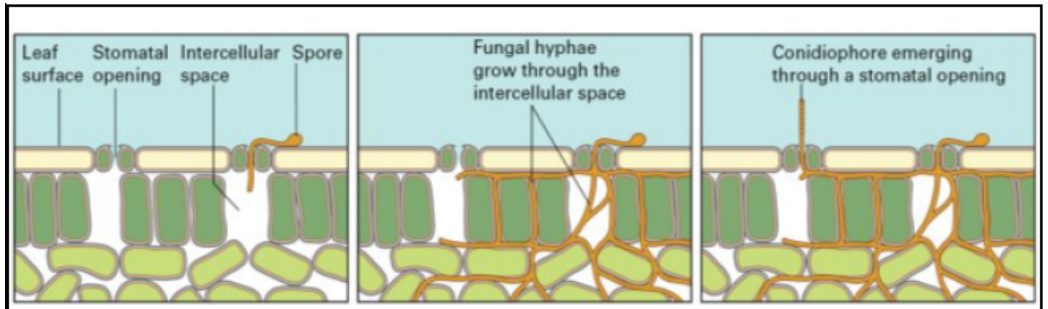

E) Kondicionirana podloga

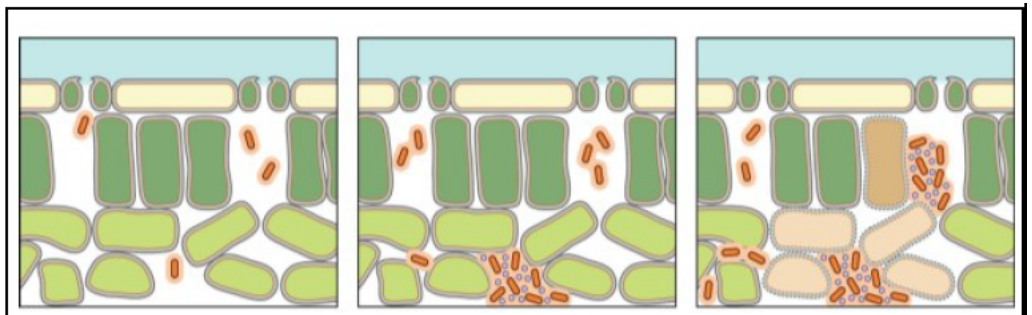
– upotreba podloge u kojoj je kultivirano dobro rastuće tkivo

Uspostava aseptične kulture

- Jedan od glavnih zahtjeva uspješne kulture je dobiti aseptični eksplantat
- Mikroorganizmi nastanjuju površinu, međustanične prostore, provodna tkiva, i stanice biljaka
- Mikroorganizmi rastu značajno brže od biljnih stanica i tkiva
- Mikroorganizmi ispuštaju toksine koji sprečavaju rast biljnog tkiva

•Germinacija spora na površini lista
•Hife ulaze kroz pući u intercelulare
•Vidljivi simptomi infekcije biljke tek nakon što se sporulacijske strukture pojave na površini lista

•Bakterije u biljku ulaze kroz pući i većinom se umnažaju u inercelularama
•Samo visoke koncentracije bakterija u intercelularama uzrokuju propadanje tkiva i nastanak vidljivih simptoma infekcije

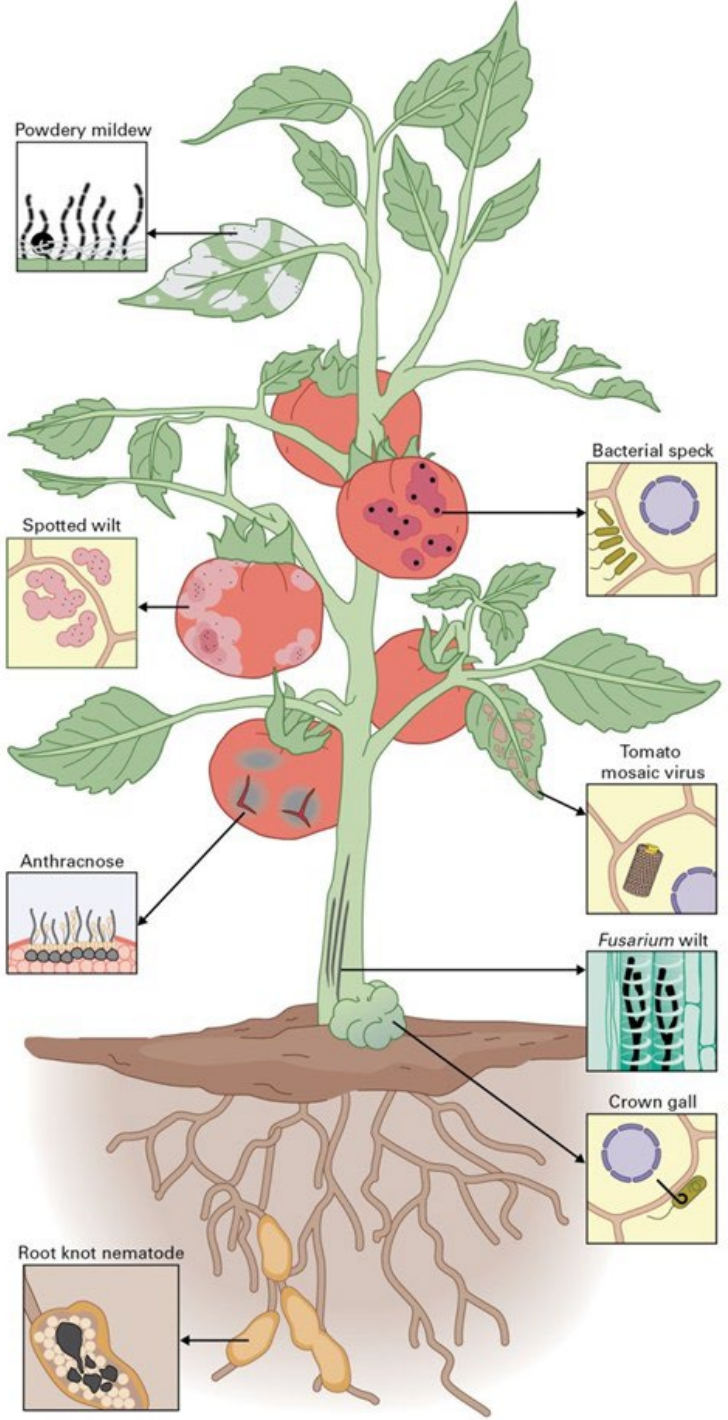
Uspostava aseptične kulture

- Biljni patogeni i onečišćivači kulture *in vitro*
  - Bakterije
  - Gljivice
  - Virusi
  - Viroidi
  - Fitoplazme
  - Nematode
  - Kukci

Uklanjanje mikrobne kontaminacije

- osobito teško za biljke koje rastu u vanjskim uvjetima

Uspostava aseptične kulture

Površinska sterilizacija biljnog materijala

- eliminacija mikroorganizama s površine biljnog tkiva
- najveći problem predstavljaju mikroorganizmi u intercelularama i u stanicama
- 70%-tni etanol – miče zračne mjehuriće, uklanja masne kapljice
- klorno vapno
- kalcij hipoklorit (manje toksičan za biljno tkivo jer sporije prodire od natrij hipoklorita)
- H_2O_2 – uvijek u kombinaciji s drugim sredstvima
- živa-klorid - VRLO TOKSIČNA!
  - sterilizacija sjemenki i drvenastih dijelova biljaka

Unutarstanična sterilizacija i ozdravljivanje

- Eliminacija virusa, viroida, fitoplazmi…
  - Termoterapija
  - Kemoterapija
  - Kultura meristema
  - Krioterapija

Izosan G, Pliva

100% natrij dikloroizocijanurat dihidrat

Uspostava aseptične kulture – površinska sterilizacija

Sredstva za sterilizaciju biljnog materijala

Agens	Koncentracija	Fitotoksičnost	Vrijeme (min)
Na hipoklorit	0,25-1%	Mala	5-20
Ca hipoklorit	9-10%	Mala	5-20
$HgCl_2$	0,01-1%	Velika	1-10
H_2O_2	3-10%	Velika	5-20
Alkohol (EtOH)	70%	Velika	max 1

Često se dodaju deterdženti koji pojačavaju djelovanje dezinficijensa (Tween 20, Mucasol).

Uobičajeni postupak sterilizacije biljnog tkiva

EtOH

Sterilizacijsko sredstvo

Ispiranje sterilnom vodom

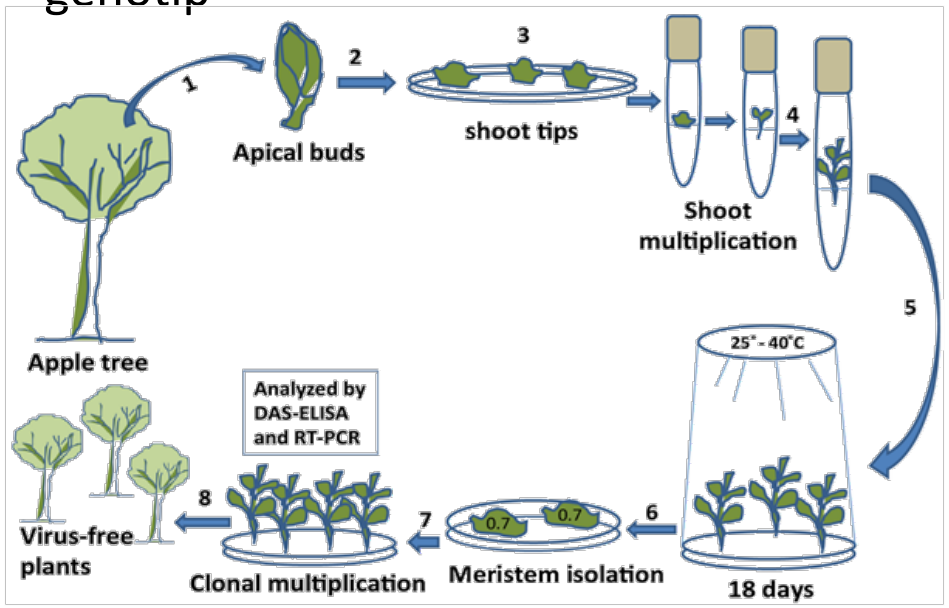

Uzgoj

Uspostava aseptične kulture – unutarstanična sterilizacija

Termoterapija

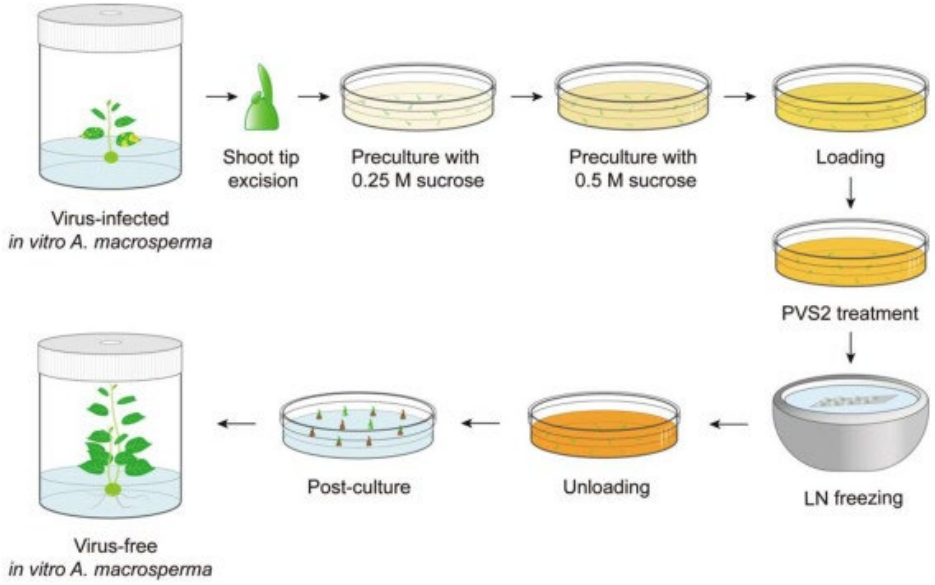
- Ključni čimbenici:
  - temperatura i trajanje tretmana
  - izvor i veličina eksplantata
  - vrsta virusa i status infekcije
  - genotip

Lizárraga et al. (2017) *American Journal of Plant Sciences*, 8(10), 2474–2482.

Kemoterapija

- Upotreba antiviralnih i antimikrobnih kemikalija u hranjivoj podlozi
- Npr. acikloguanosin, azidotimidin, aciklovir

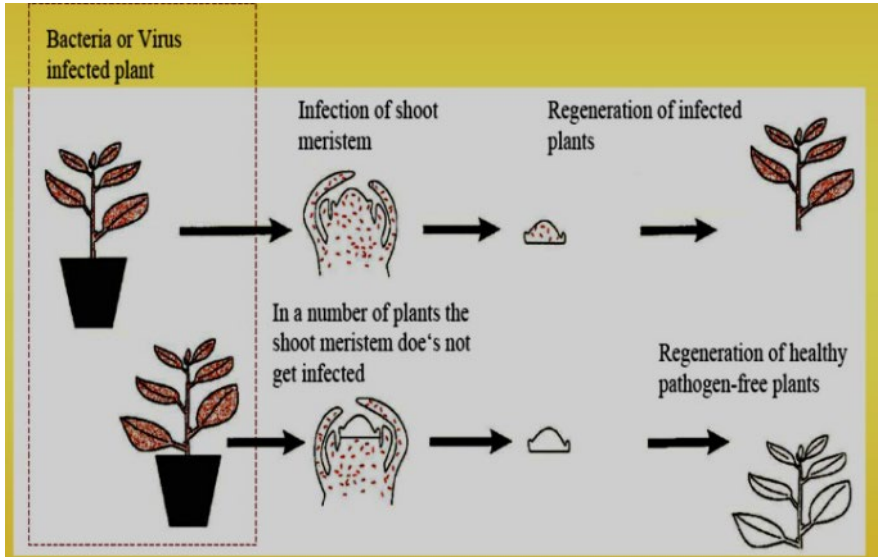

Zhang et al. (2024) *Scientia Horticulturae*, *337*, Article 113543.

Uspostava aseptične kulture – unutarstanična sterilizacija

Kultura meristema

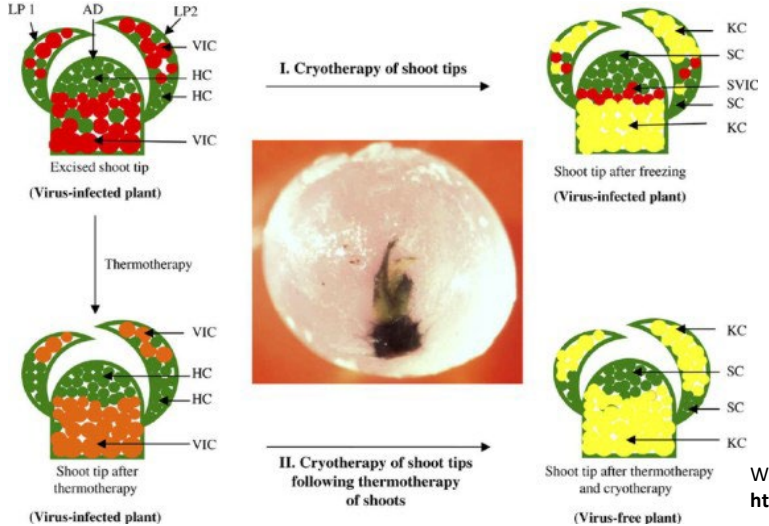
- Dijelovi biljke koji ne sadrže provodna tkiva imaju znatno manju zastupljenost virusa
- Najmanje virusa - meristemsko tkivo
  - vršni meristem izdanka (SAM) i korijena (RAM)
  - zbog visoke koncentracija hormona u meristemu, te zbog intenzivnih staničnih dioba

Šparoge
Rabarbara
Banana
Hren
Jagoda
Manioka
Grašak
Šećerna trska
Cvjetača
Krumpir
Češnjak
Malina

Krioterapija

- zamrzavanje vegetacijskog vrška u tekućem dušiku.
- Kristali leda ne oštećuju male meristematske stanice, dok stanice s većim vakuolama (u kojima se stvaraju veliki kristali leda) propadaju
- Kombiniranje krioterapije i kulture meristema
- Kombiniranje termoterapije i krioterapije – dodatno uzrokuje degradaciju virusne RNA

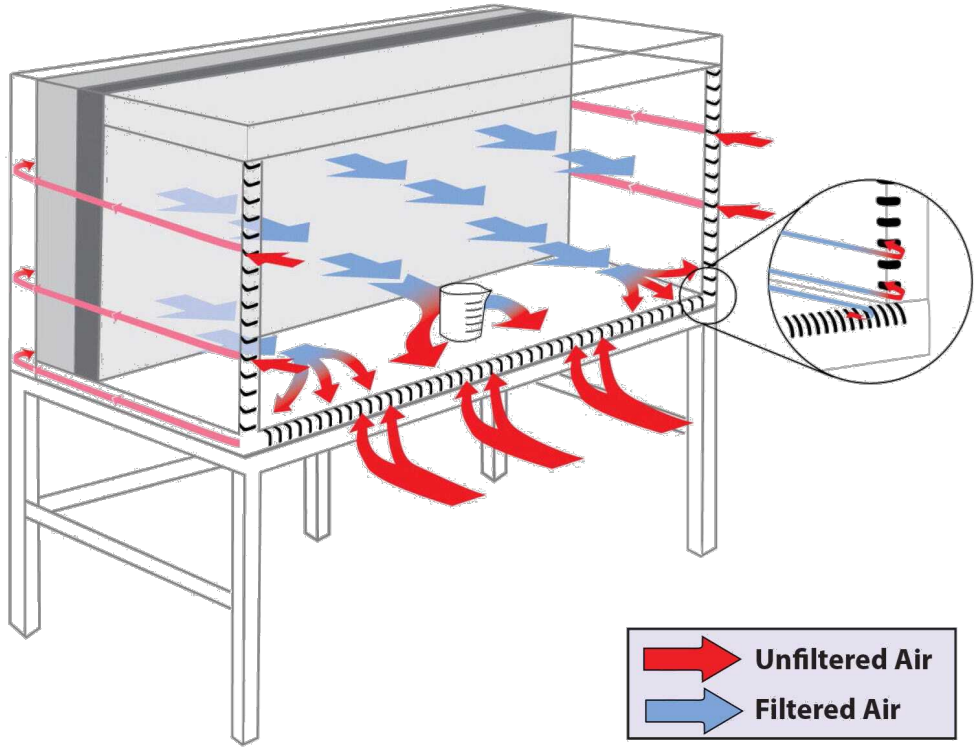

Wang et al. 2009.
https://doi.org/10.1111/j.1744-7348.2008.00308.x

Uspostava aseptične kulture
- sterilna manipulacija biljnim materijalom

Laminar

- zatvorena laboratorijska radna komora koja osigurava potpuno sterilan radni prostor pomoću neprekidnog, jednosmjernog strujanja pročišćenog zraka.

Flambiranje metalnog pribora

Kontrolirani okoliš – uzgojni uvjeti

- Temperatura
- Osvjetljenje
- Vlažnost
- Plinovi

Fitotron – specijalizirana zatvorena komora u kojoj se svi okolišni čimbenici precizno nadziru i reguliraju kako bi se proučavao rast i razvoj biljaka

Dobro izveden eksperiment podrazumijeva strogu kontrolu okolišnih uvjeta!

Kontrolirani okoliš – Temperatura

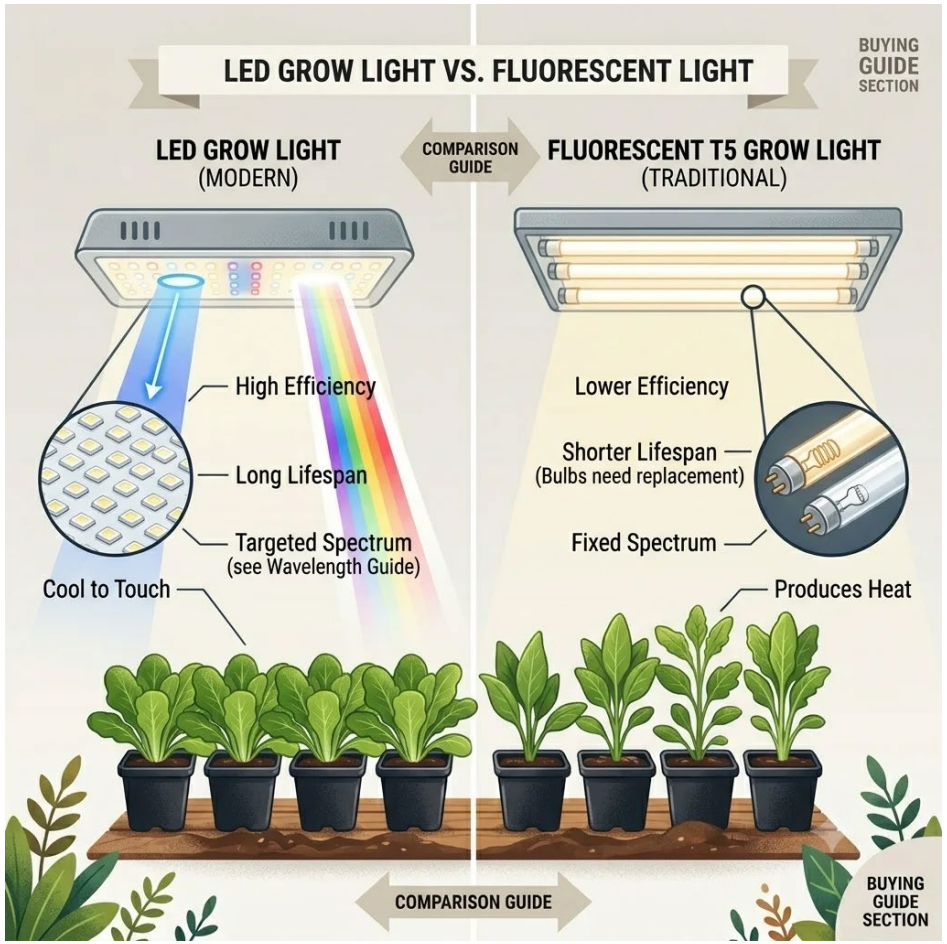
- Konstantna, 22-28 °C
- Dnevne varijacije (noć/dan) – noću je obično niža 4-6 °C
- Sezonske varijacije

- Temperaturu je potrebno održavati na ± 1°C.
- Unutar posudice za uzgoj temperatura je, zbog efekta staklenika, čak i do 5 °C viša od okolišne.
- Privremeni uzgoj na povišenim temperaturama se koristi za eliminaciju virusa.
- Privremeni uzgoj na nižim temperaturama se koristi za poticanje kalusa, somatske embrigeneze i haploida.
- Trajni uzgoj na nižim temperaturama se koristi kada želimo usporiti rast tkiva i smanjiti učestalost supkultiviranja (usporen rast)

Kontrolirani okoliš – Osvjetljenje

- Fotoperiod (obično 16 h dan / 8 h noć)
  - Neke kulture (npr. kultura stanica u suspenziji i kultura korijena) ne vole svjetlo pa ih je potrebno zaštititi od osvjetljenja
- Intenzitet
  - Za uzgoj: 30-250 µE/m^2s ili od 2000-10000 lux-a
- Kvaliteta – valna duljina (ovisi o tipu lampe)
  - Najvažniji je omjer plavo/crveno i crveno/daleko crveno
  - Korijenje voli crveno, a izdanci plavo svjetlo

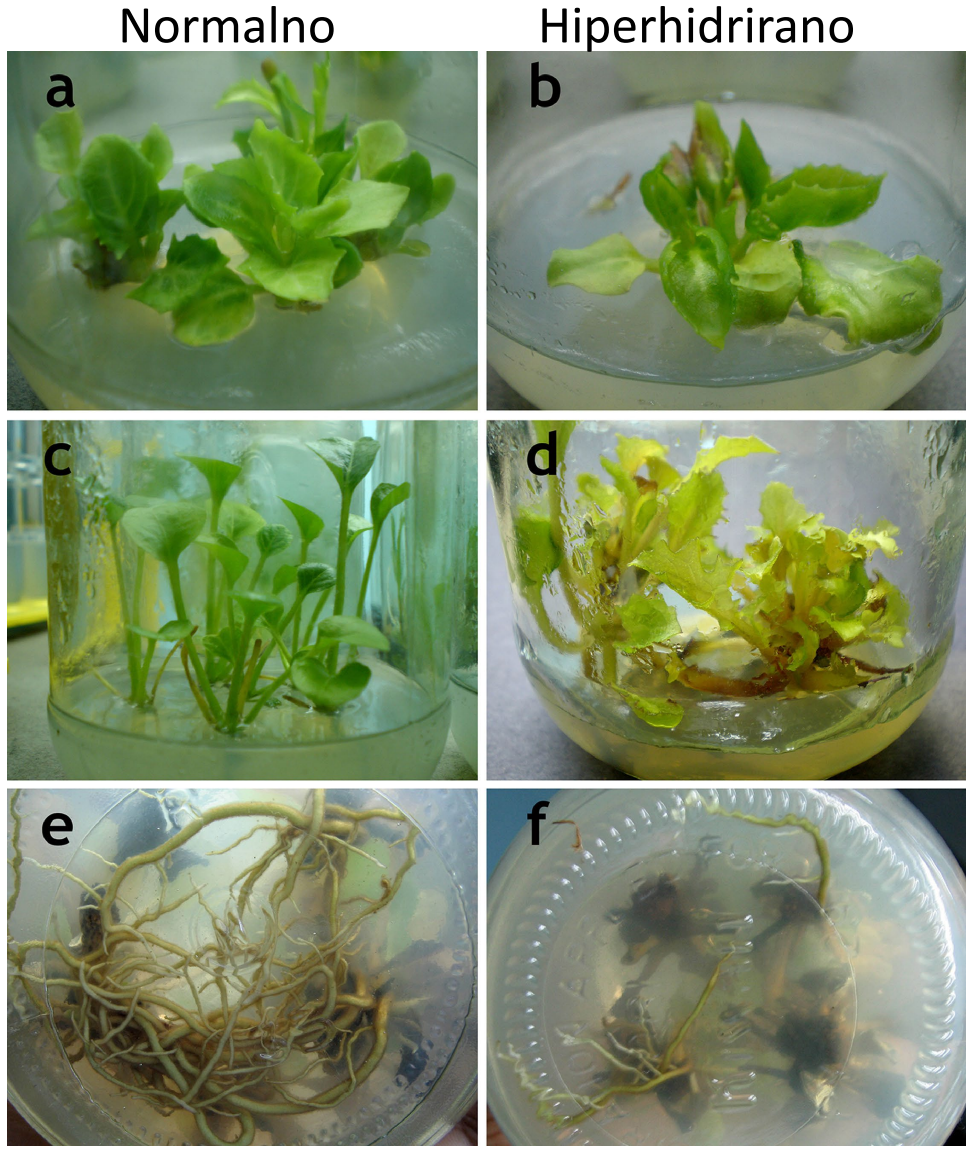

ediblegardentips.com

Svjetlost značajno utječe na rast i razvoj, osobito na elongaciju stabljike i veličinu listova, metabolizam i sadržaj klorofila.
Svjetlost utječe na učinkovitost regulatora rasta i razinu endogenih hormona.
Tijekom mikropropagacije, intenzitet i izvor svjetlosti imaju ključnu ulogu u regeneraciji izdanaka, prirastu svježe mase i biosintezi sekundarnih metabolita.

Kontrolirani okoliš – Vlažnost

- U uvjetima *in vitro* je oko 100%
- Obično se ne kontrolira u uvjetima *in vitro*, no moguće ju je regulirati temperaturom i sadržajem agara
- Previsoka vlažnost uzrokuje hiperhidriranost tkiva i pogoduje kontaminacijama
  - Hiperhidriranost je važan, nepoželjan i najčešći fiziološki poremećaj u uzgoju biljaka *in vitro.* Značajno remeti rast i regeneraciju.
- Preniska vlažnost uzrokuje isušivanje eksplantata i usporeni rast

Gantait & Mahanta (2022) https://doi.org/10.1016/j.sajb.2022.06.038

Kontrolirani okoliš – Plinovi

- Sastav plinova u posudicama za uzgoj značajno varira od sastava atmosfere i može utjecati na rast i razvoj.

Komponenta	Atmosfera	Posudica za uzgoj
O_2	22 %	Čak i ispod 4 %
N_2	77 %	do 87 %
CO_2	365 - 1000 ppm	do 20 %
Vodena para	60-85 %	± 100 %
Etilen	5 ppb - 100 ppb	> 2 ppm

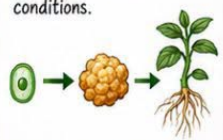
Etilen

- Plin koji se u većini tkiva sintetizira kao odgovor na stres, te tijekom dozrijevanja plodova i starenja
- Uzrokuje produljenje hipokotila, inducira razvoj adventivnog korijenja, dozrijevanje plodova, odbacivanje listova i plodova, otvaranje cvjetova

PLANT TISSUE CULTURE

1 Totipotency

A single plant cell or tissue can regenerate into a whole plant under suitable conditions.

2 Explant

An explant is the small plant tissue used to start a culture.

3 Sterile Technique

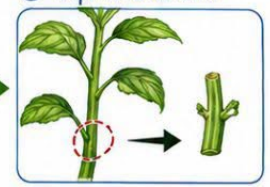
Contamination is prevented by sterilized tools, sterile media, and aseptic handling.

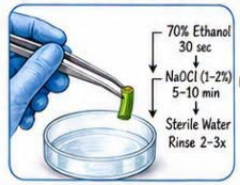

1 Parent Plant

2 Explant Collection

3 Surface Sterilization

4 Culture Medium

5 Callus Formation

6 Shoot Induction

7 Root Induction

8 Plantlet

9 Acclimatization

10 Mature Plant

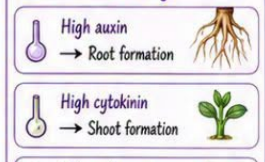

4 Growth Medium

The medium supplies nutrients and growth signals.

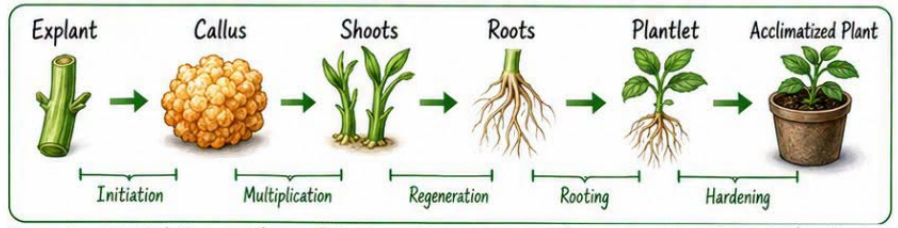
5 Auxin & Cytokinin

Plant hormones guide tissue development.

6 Uses

Common Risk

Bacterial or fungal contamination can destroy the culture.

SCOOLAM FOUNDATION

If you found this **infographic useful**, please like, share, and follow **Scoolam Foundation** for more educational content.